AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
http://ageconsearch.umn.edu
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

pISSN 1899-5241
eISSN 1899-5772

Journal of Agribusiness and Rural Development

www.jard.edu.pl

2(32) 2014, 5-16

MIEJSCE SEKTORA ROLNO-ŻYWNOŚCIOWEGO W GOSPODARCE POLSKICH REGIONÓW

Patrycja Beba, Walenty Poczta
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Abstrakt. Celem artykułu jest próba oceny znaczenia sektora rolno-żywnościowego w gospodarce narodowej w Polsce w ujęciu krajowym i regionalnym (w przekroju województw) w zakresie potencjału wytwórczego (zasobów pracy, wartości brutto środków trwałych, nakładów inwestycyjnych) oraz wyników produkcyjnych (produkcji globalnej, wartości dodanej brutto). Badaniem objęto rolnictwo oraz przemysł spożywczy w Polsce. Analizy przeprowadzono w oparciu o dane pochodzące z publikacji statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego RP. Wyniki badań wskazują na rozwój strukturalny i wytwórczy sektora w okresie akcesji Polski do UE. Sektor charakteryzuje się przestrzennym zróżnicowaniem struktury wewnętrznej oraz rolą w gospodarce poszczególnych regionów. Jednak szczególne znaczenie odgrywa na obszarach Polski Wschodniej, o czym w dużej mierze decyduje udział rolnictwa.

Słowa kluczowe: rolnictwo, przemysł spożywczy, sektor rolno-żywnościowy, zróżnicowanie regionalne, potencjał wytwórczy, wyniki produkcyjne

WPROWADZENIE

Zgodnie z ogólnoświatowymi tendencjami, struktura sektora rolno-żywnościowego nieustannie zmienia się. Zmiana ta polega na zmniejszaniu się udziału rolnictwa oraz wzroście udziału przemysłu spożywczego [Czyżewski 1995, Wilkin 2001]. Wraz z ewolucją sektora zmienia się ogniwo wiodące agrobiznesu – z rolnictwa na przemysł spożywczy [Zalewski 1989]. W pierwszej dekadzie XXI wieku przemysł spożywczy należy do jednej z ważniejszych i najszybciej rozwijających się gałęzi polskiej gospodarki [Judzińska 2009]. Należy zwrócić również uwagę na to, iż sektor rolno-żywno-

Copyright © Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu

Adres do korespondencji – Corresponding author: mgr Patrycja Beba, Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Wojska Polskiego 28, 60-637 Poznań, Poland, e-mail: beba@up.poznan.pl

ściowy wpływa na rozwój całej gospodarki narodowej, ale też sam jest zależny od poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego [Mrówczyńska-Kamińska 2008 a, 2013]. Istotnym bodźcem stymulującym zmiany w polskim sektorze rolno-żywnościowym jest integracja z Unią Europejską.

Celem artykułu jest przedstawienie znaczenia sektora rolno-żywnościowego w gospodarce narodowej w Polsce w ujęciu krajowym oraz regionalnym (wojewódzkim). W pierwszej części artykułu przedstawiono zmianę roli sektora rolno-żywnościowego w zakresie potencjału wytwórczego oraz wyników produkcyjnych w skali krajowej w ujęciu dynamicznym w okresie akcesji Polski do UE. W części drugiej rozpoznano zróżnicowanie regionalne w tym zakresie oraz przedstawiono znaczenie rolnictwa i przemysłu spożywczego w gospodarkach poszczególnych regionów.

W przekroju krajowym badaniami objęto lata 2004 i 2011, natomiast w ujęciu regionalnym – badania dotyczą 2011 roku.

ZMIANA ROLI SEKTORA ROLNO-ŻYWNOŚCIOWEGO (UJĘCIE KRAJOWE)

Sektor rolno-żywnościowy w Polsce nadal pozostaje jednym z najbardziej istotnych sektorów całej gospodarki narodowej (tab. 1 i 2). Ważnym miernikiem pozwalającym na określenie znaczenia tego sektora jest liczba pracujących. W latach 2004 i 2011 wykazywała się ona stabilizacją. W rolnictwie wynosiła ona około 2 mln osób. Również udział w ogólnym zatrudnieniu w gospodarce narodowej pozostaje na dość stabilnym poziomie około 16%. W przypadku przemysłu spożywczego w ostatniej dekadzie nastąpił tylko niewielki spadek zasobów pracy, co może oznaczać, iż stosunkowo dobrze poradził on sobie w okresie światowego kryzysu gospodarczego. Udział pracujących w tym dziale gospodarki jest znacznie mniejszy aniżeli udział pracujących w rolnictwie. Oznacza to, że nieustannie o wielkości zasobów pracy w sektorze rolno-żywnościowym w Polsce decyduje bardzo duże zatrudnienie w rolnictwie. Skutkuje to niepełnym wykorzystaniem zasobów pracy (występowanie tzw. ukrytego bezrobocia) i niską ich produktywnością. Fakt ten tłumaczy struktura społeczno-ekonomiczna rolnictwa w Polsce, w którym występuje duże rozdrobnienie. Z przerostami zatrudnienia w rolnictwie polskim wiąże się nie tylko bardzo niski (jak na warunki europejskie) poziom wydajności pracy zatrudnionych w rolnictwie, lecz także ten nadmiar zatrudnionych odzwierciedla lukę w PKB Polski, którą mogliby wytworzyć pracujący w nadmiarze w polskim rolnictwie[1]. Zatem, między innymi, w celu zwiększenia wzrostu gospodarczego w kraju niezbędne jest przesunięcie zasobów (w szczególności zasobów pracy) z rolnictwa do działów charakteryzujących się wyższą wydajnością pracy.

Kolejną miarą obrazującą znaczenie sektora rolno-żywnościowego w gospodarce narodowej jest jego udział w wartości brutto środków trwałych kraju (tab. 2). W 2004 roku w rolnictwie zgromadzono ponad 6% zasobów kapitałowych całej gospodarki o wartości 110 935 mln zł. Udział ten do 2011 roku spadł o 1,6 punktu procentowego.

[1] Uruchomienie zasobów pracujących w rolnictwie w działalności pozarolniczej, pod pewnymi względami, mogłoby w Polsce przynieść efekt opisywany w modelu wzrostu Arthura Lewisa. Istotna różnica powinna dotyczyć m.in. wywołania procesów rozwojowych na obszarach wiejskich bez migracji ludności wiejskiej do miast. [zob. Poczta 2010].

Tabela 1. Sektor rolno-żywnościowy na tle polskiej gospodarki narodowej w latach 2004 i 2011
Table 1. Agri-food sector on the background of the Polish national economy in 2004 and 2011

Rok Year	Pracujący (tys.) Employed person (thous.)	Wartość brutto środków trwałych (mln zł) Gross value of fixed assets (mln zl)	Nakłady inwestycyjne (mln zł) Investment outlays (mln zl)	Produkcja globalna (mln zł) Gross output (mln zl)	Wartość dodana brutto (mln zł) Gross value added (mln zl)
Ogółem – Total					
2004	12 720	1 747 889	120 467	1 877 369	821 665
2011	14 233	2 701 111	243 346	3 204 192	1 342 386
Rolnictwo – Agriculture					
2004	2 095	110 935	2 155	69 748	25 547
2011	2 326	127 082	4 284	100 672	35 921
Przemysł spożywczy – Food industry					
2004	471	56 348	6 758	122 491	24 140
2011	439	87 712	7 630	190 540	38 840

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Pracujący w gospodarce... [2012], Rocznik Statystyczny Rolnictwa [2012], Rocznik Statystyczny Przemysłu [2012].
Source: own calculation based on: Pracujący w gospodarce... [2012], Rocznik Statystyczny Rolnictwa [2012], Rocznik Statystyczny Przemysłu [2012].

Tabela 2. Znaczenie sektora rolno-żywnościowego w gospodarce narodowej w Polsce w latach 2004 i 2011 (%)
Table 2. Importance of agri-food sector in the national economy in Poland in 2004 and 2011 (%)

Rok Year	Pracujący Employed person	Wartość brutto środków trwałych Gross value of fixed assets	Nakłady inwestycyjne Investment outlays	Produkcja globalna Gross output	Wartość dodana brutto Gross value added
Rolnictwo – Agriculture					
2004	16,5	6,3	1,8	3,7	3,1
2011	16,3	4,7	1,8	3,1	2,7
Przemysł spożywczy – Food industry					
2004	3,7	3,2	5,6	6,5	2,9
2011	3,1	3,2	3,1	5,9	2,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Pracujący w gospodarce... [2012], Rocznik Statystyczny Rolnictwa [2012], Rocznik Statystyczny Przemysłu [2012].
Source: own calculation based on: Pracujący w gospodarce... [2012], Rocznik Statystyczny Rolnictwa [2012], Rocznik Statystyczny Przemysłu [2012].

Udział środków w przemyśle spożywczym w wartości brutto środków trwałych w gospodarce narodowej w analizowanych latach kształtował się na poziomie 3,2%.

Następny wykorzystany wskaźnik, którym jest udział nakładów inwestycyjnych sektora rolno-żywnościowego w całości nakładów w gospodarce narodowej może wskazywać na stopień unowocześniania majątku tego sektora. W ujęciu bezwzględnym nakłady inwestycyjne w rolnictwie znacznie wzrosły i w 2011 roku wyniosły ponad 4 mld zł. Efekt „netto" wspierania inwestycji po akcesji Polski do UE można szacować na 11--12 mld zł [Czubak 2013], co należy rozumieć, że bez wsparcia środkami WPR inwestycje zrealizowane w rolnictwie byłyby mniejsze o tę kwotę. Jednak nadal udział rolnictwa w nakładach inwestycyjnych całej gospodarki stanowił niecałe 2%. Oznacza to w ujęciu sektorowym, iż w rolnictwie polskim następuje zjawisko dekapitalizacji majątku trwałego – wartość środków trwałych zmniejsza się w wyniku niepokrywania bieżącego ubytku ich wartości przez inwestycje. W 2011 roku majątek w rolnictwie był odnawiany w tempie około 3%, co oznacza, że całkowite jego odnowienie nastąpiłoby po około 30 latach. W porównaniu z 2004 rokiem relacja ta uległa poprawie, gdyż w okresie poprzedzającym integrację z UE, by odnowić majątek, potrzebne było około 50 lat. Stopień odnowienia majątku w przemyśle w analizowanych latach kształtował się na poziomie 9% w 2004 roku i 12% w 2011 roku. Był on wyższy w tym dziale gospodarki w relacji do wartości brutto środków trwałych w 2004 roku, co w pewnym stopniu mogło wiązać się z koniecznością dostosowania się przemysłu spożywczego do wymogów UE. W obszarze inwestycji dały znać o sobie również skutki światowego kryzysu gospodarczego, który wpłynął na zachowania firm przetwórczych. W czasach gorszej koniunktury gospodarczej inwestowały one bardziej ostrożnie. Ograniczenia inwestycyjne nie były podyktowane brakiem środków finansowych tylko niepewnością rynku [Mroczek 2012]. W 2011 roku nakłady inwestycyjne w przemyśle spożywczym wyniosły 7,6 mld zł, a ich udział w nakładach inwestycyjnych całej gospodarki narodowej stanowił 3,1%. Wyższy bezwzględny poziom nakładów inwestycyjnych w przemyśle spożywczym oraz wyższy stopień odnowienia majątku produkcyjnego prowadzi do wzrostu udziału przemysłu spożywczego w ogólnych zasobach majątku produkcyjnego w całym sektorze rolno-żywnościowym.

Kolejną syntetyczną miarą roli sektora rolno-żywnościowego jest jego udział w produkcji globalnej gospodarki narodowej (tab. 2). Można zauważyć, iż w przypadku zarówno rolnictwa, jak i przemysłu spożywczego wskaźnik ten się zmniejsza. Pomimo spadku udziału produkcji globalnej całego sektora w gospodarce narodowej, produkcja obu jego składowych rośnie w ujęciu bezwzględnym. W cenach stałych produkcja globalna w rolnictwie, w 2011 roku, była wyższa niż w 2004 roku o 5%, a w przemyśle spożywczym o około 35%[2]. Oznacza to, że sektor rolno-żywnościowy nadal się rozwija. Istotny wpływ na to ma akcesja Polski do Unii Europejskiej i tym samym ujawnienie przewag w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi oraz szybki wzrost polskiego eksportu [Urban 2010].

Ważnym miernikiem pozwalającym na określenie znaczenia sektora rolno-żywnościowego jest jego udział w wartości dodanej brutto (WDB), która stanowi główny wkład w tworzenie produktu krajowego brutto. Uzyskane wyniki w zależności od składowych sektora kształtują się w zróżnicowany sposób. Udział rolnictwa w tworzeniu

[2] Za deflator przyjęto wskaźnik cen produkcji globalnej rolnictwa oraz wskaźnik cen produkcji sprzedanej produkcji artykułów spożywczych. Przyjęto ceny stałe z 2004 roku.

WDB od 2004 do 2011 roku zmniejszył się z 3,1% do 2,7%. Oznacza to, iż dział ten charakteryzuje się coraz mniejszym znaczeniem dochodotwórczym w gospodarce narodowej. Sytuacja ta jest spowodowana przeobrażeniami strukturalnymi całej gospodarki i szybszym tempem wzrostu działów pozarolniczych w gospodarce narodowej. Udział przemysłu spożywczego w tworzeniu WDB utrzymuje się na stabilnym poziomie wynoszącym 2,9%. W wartościach bezwzględnych w analizowanych latach nastąpił wzrost wartości dodanej brutto przemysłu spożywczego z 24 140 do 38 840 mln zł i wynosił on około 60%. Wartość dodana brutto rolnictwa wzrosła w tym czasie o 40%, co pozwala stwierdzić, iż wzrost tej wartości w przemyśle spożywczym w znacznym stopniu przewyższa ten w rolnictwie (tab. 1). Tym samym przemysł spożywczy wzmocnił swoją pozycję w całym sektorze rolno-żywnościowym, jednak jego pozycja w polskim przemyśle i całej gospodarce narodowej ulega nieznacznemu zmniejszeniu. Sytuacja ta potwierdza fakt, iż wkład sektora rolno-żywnościowego w gospodarkę narodową wykazuje tendencję spadkową, a najszybciej spada udział rolnictwa [Mrówczyńska-Kamińska 2008].

W analizach dynamicznych ważną rolę pełni ocena zmian wydajności czynników produkcji. W latach 2004 i 2011 wydajność pracy w całym polskim przemyśle spożywczym, mierzona wartością dodaną brutto w cenach bieżących, wzrosła o ponad 70% (z 51,3 tys. zł do 88,4 tys. zł/osobę, tab. 3). W rolnictwie, w 2011 roku, wynosiła ona zaledwie 15,4 tys. zł na osobę, co wskazywało na niewielkie polepszenie wartości wskaźnika od 2004 roku (12,2 tys. zł/osobę). Wydajność majątku trwałego w 2011 roku, mierzona wartością dodaną brutto w sektorze rolno-żywnościowym, kształtuje się w rolnictwie na poziomie 0,28 zł, a w przemyśle spożywczym 0,44 zł/zł środków trwałych. Rolnictwo charakteryzuje się znacząco niższą wydajnością pracy i wydajnością

Tabela 3. Wydajność pracy* i środków trwałych* w sektorze rolno-żywnościowym w Polsce w latach 2004 i 2011

Table 3. Labour productivity* and productivity of fixed assets* in agri-food sector in Poland in 2004 and 2011

Rok Year	Wydajność pracy (tys. zł/osobę) Labour productivity (thous. zl per person)	Wydajność środków trwałych (zł/zł środków trwałych) Productivity of fixed assets (zl/zl of fixed assets)
Rolnictwo – Agriculture		
2004	12,2	0,23
2011	15,4	0,28
Przemysł spożywczy – Food industry		
2004	51,3	0,43
2011	88,4	0,44

*Mierzona wartością dodaną brutto.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Pracujący w gospodarce... [2012], Rocznik Statystyczny Rolnictwa [2012], Rocznik Statystyczny Przemysłu [2012].

*Measured by gross value added.

Source: own calculation based on: Pracujący w gospodarce... [2012], Rocznik Statystyczny Rolnictwa [2012], Rocznik Statystyczny Przemysłu [2012].

majątku trwałego aniżeli średnia dla całej gospodarki narodowej. Świadczy to o konieczności dostosowań w relacjach między czynnikami produkcji, a szczególnie o potrzebie zmniejszenia zasobów pracy i unowocześnienia zasobów środków trwałych z jednoczesnym zmniejszaniem ich ogólnego zasobu. Jednak największym problemem przemian strukturalnych sektora jest niewystarczająca liczba miejsc pracy dla ludności „wychodzącej" z rolnictwa. Zmniejszenie wysokiego zatrudnienia w sektorze rolnym jest podstawowym warunkiem wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Jednak w związku z tym, iż duża część użytków rolnych jest skoncentrowana w małych i średnich gospodarstwach, przesuwalność zasobów pracy do innych działów gospodarki jest w znacznym stopniu ograniczona. Przemysł spożywczy charakteryzował się poziomem wydajności pracy i kapitału zbliżonym do stanu notowanego w innych działach polskiej gospodarki (pomijając rolnictwo, gdzie jest ona kilkakrotnie niższa). Było to spowodowane stosunkowo dużym wzrostem produkcji, gdy stabilizacja zasobów pracy była względna (na poziomie około 440 tys. osób). Ponadto w polskim przemyśle spożywczym nastąpiła poprawa relacji między zasobami pracy i majątku trwałego, która wynikała z wysokiego poziomu inwestowania w tym dziale gospodarki i przyspieszenia w tej dziedzinie w okresie integrowania z UE.

ZNACZENIE SEKTORA ROLNO-ŻYWNOŚCIOWEGO W UJĘCIU REGIONALNYM

Znaczenie gospodarcze sektora rolno-żywnościowego w Polsce w ujęciu regionalnym jest dość mocno zróżnicowane. Szczególnie dysproporcje są widoczne w przypadku rolnictwa, które wykazuje duże zróżnicowanie przestrzenne w rozwoju. Często wynika ono z uwarunkowań przyrodniczych, a także organizacyjno-ekonomicznych, które wpływają na poziom wykorzystania potencjału rolnictwa polskiego czy też jego konkurencyjność i znaczenie w danym województwie [Krasowicz i Kopiński 2006]. Czynniki naturalne warunkują prowadzenie określonych upraw rolniczych, a co się z tym wiąże – determinują charakter produkcji rolniczej na danym obszarze. Pomimo występujących dysproporcji w rozwoju poszczególnych regionów, polskie rolnictwo podlega umiarkowanym przemianom, warunkowanym między innymi polepszaniem koniunktury w tym sektorze agrobiznesu oraz wsparciem środkami UE [Poczta 2008]. Drugim obok rolnictwa subsektorem sektora rolno-żywnościowego jest przemysł spożywczy. Jest to obszar, którego przedmiotem pracy są produkty rolnictwa przetwarzane na różnego rodzaju dobra żywnościowe. Stąd przemysł spożywczy jest ściśle powiązany z rolnictwem, co pozwala stwierdzić, iż pośrednio wyniki produkcyjne rolnictwa w danym regionie wpływają również na rozwój, charakter oraz znaczenie przemysłu. Jednak według Urbana [2010] tempo rozwoju przemysłu spożywczego zależy przede wszystkim od tempa wzrostu gospodarczego regionu.

O znaczeniu sektora rolno-żywnościowego jako działu w całej gospodarce województwa może świadczyć między innymi udział przemysłu spożywczego i rolnictwa w ogólnych zasobach pracy (tab. 4). W ujęciu regionalnym wskaźnik ten ukazuje znaczące zróżnicowanie, szczególnie w rolnictwie. Najniższy udział pracujących w rolnictwie, w porównaniu z zasobami pracy występującymi w całym regionie, występuje w województwach silnie uprzemysłowionych i zurbanizowanych, jak np. śląskie oraz na

Tabela 4. Wielkość zasobów pracy w polskim sektorze rolno-żywnościowym w przekroju regionalnym oraz ich znaczenie w gospodarce regionów w 2011 roku
Table 4. Size of the labour force in the Polish agri-food sector by regions and their importance in the regional economy in 2011

Województwo Voivodeship	Przeciętne zatrudnienie w przemyśle spożywczym (tys.) Average paid employment of food industry (thous.)	Udział przemysłu spożywczego w przeciętnym zatrudnieniu w przetwórstwie przemysłowym Share of food industry in total average paid employment in industry (%)	Udział przemysłu spożywczego w przeciętnym zatrudnieniu w przemyśle ogółem Share of food industry in total average paid employment in manufacturing (%)	Udział przemysłu spożywczego w przeciętnym zatrudnieniu ogółem Share of food industry in total average paid employment (%)	Pracujący w rolnictwie (tys.) Employed in agriculture (thous.)	Udział pracujących w rolnictwie w pracujących ogółem Share of employment in agriculture in total employment (%)	Zasoby pracy w sektorze rolno-żywnościowym (tys.) Labour force in agri-food sector (thous.)	Udział sektora rolno-żywnościowego w zasobach pracy ogółem Share of agri-food sector in total employment (%)
Dolnośląskie	13,1	6,4	5,2	2,0	83,8	8,3	96,9	10,3
Kujawsko-pomorskie	22,7	15,7	14,2	6,0	105,3	15,4	128,0	21,4
Lubelskie	20,4	23,9	19,5	5,1	305,7	38,0	326,1	43,1
Lubuskie	6,7	8,9	8,0	3,6	32,3	10,0	39,1	13,6
Łódzkie	26,5	14,2	12,3	5,3	177,6	19,0	204,2	24,4
Małopolskie	29,0	15,9	13,5	4,3	270,6	21,8	299,6	26,1
Mazowieckie	85,2	31,2	27,1	4,5	297,7	13,2	382,9	17,6
Opolskie	6,8	10,2	8,9	4,2	48,9	15,5	55,7	19,7
Podkarpackie	12,3	9,1	8,1	3,3	256,0	32,2	268,3	35,5
Podlaskie	14,1	26,1	22,8	7,9	124,2	30,8	138,3	38,7
Pomorskie	18,3	12,9	11,6	4,2	61,7	8,3	80,0	12,4
Śląskie	36,3	10,9	7,4	3,5	99,7	6,1	136,0	9,5
Świętokrzyskie	7,8	11,1	9,6	3,9	148,1	32,0	155,9	35,9
Warmińsko-mazurskie	17,4	19,7	17,7	7,6	64,8	15,3	82,2	22,9
Wielkopolskie	55,8	18,4	16,7	6,7	207,2	15,3	263,0	22,1
Zachodniopomorskie	14,8	17,1	14,5	5,2	44,0	8,6	58,8	13,8
Polska Poland	387,3	15,9	13,3	4,6	2 330,0	16,7	2717,3	21,3

[a]Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.
[a]Data concern economic entities employing more than 9 persons.
Source: own calculation based on data from the Central Statistical Office.

terenach rolnictwa popegeerowskiego, jak: dolnośląskie, zachodniopomorskie, lubuskie i pomorskie, gdzie jest korzystna struktura obszarowa gospodarstw. Największy odsetek (przewyższający 30%) osób pracujących w rolnictwie charakteryzuje województwa: lubelskie (38%), podkarpackie (32,2%) oraz świętokrzyskie (32%). W sumie w tych

trzech województwach skupia się około 30% całych zasobów pracy w rolnictwie polskim. Są to obszary o niskim poziomie urbanizacji, charakteryzujące się historycznie uwarunkowaną dominacją drobnego rolnictwa rodzinnego. W regionach tych bardzo często występuje wysoki poziom zaludnienia i bardzo rozdrobniona struktura agrarna lub niski poziom industrializacji. Bardziej stabilnie sytuacja kształtuje się w przypadku przemysłu spożywczego. Jego udział w przeciętnym zatrudnieniu w całej gospodarce województw wykazuje znacznie mniejsze zróżnicowanie aniżeli w rolnictwie. Najniższym wskaźnikiem charakteryzują się województwa zurbanizowane z silnie rozwiniętym przemysłem, jak śląskie (3,5%) oraz charakteryzujących się również słabą bazą surowcową, jak dolnośląskie (2%), gdzie występuje znaczący udział pracujących w pozostałych przemysłach. Największy odsetek osób zatrudnionych w przemyśle spożywczym występuje w województwach podlaskim oraz warmińsko-mazurskim. Są to obszary Polski Wschodniej, szczególnie atrakcyjne dla inwestorów działających w sektorze rolno-żywnościowym nie tylko ze względu na niższe koszty pracy (wynagrodzenia pracowników przemysłu spożywczego kształtują się poniżej średniej dla Polski), niższe ceny produktów rolnictwa i pozostałych czynników produkcji, lecz także dobrą bazę surowcową. Ponadto ta część Polski może być polem współpracy pod względem rozwoju rolnictwa ekologicznego oraz przetwórstwa coraz bardziej atrakcyjnych ekologicznych produktów żywnościowych [Sektor spożywczy w Polsce Wschodniej, dostęp: 5.03.2013]. Województwa mazowieckie i podlaskie wyróżniały się na tle pozostałych regionów najwyższym udziałem zatrudnionych w przemyśle spożywczym w porównaniu z ogółem zatrudnionych w przetwórstwie przemysłowym oraz przemyśle ogółem. W wartościach bezwzględnych największe przeciętne zatrudnienie w przemyśle spożywczym odnotowano w województwie mazowieckim (85,2 tys. osób), co stanowiło ponad 20% zatrudnienia w tym dziale gospodarki w Polsce. Wiązać się to może z lokalizacją na tym obszarze wielu największych firm przemysłu spożywczego w Polsce. Należy podkreślić, że przestrzenna koncentracja branży w poszczególnych regionach wiąże się często z lokalizacją bazy surowcowej, o której stanowi rolnictwo. „Produkcja rolna i odpowiednie warunki do jej prowadzenia, kształtując potencjał wytwórczy przetwórstwa żywności, wpływa również na zróżnicowaną atrakcyjność inwestycyjną regionów" [Grzybowska 2013].

Na polski sektor rolno-żywnościowy można spojrzeć także poprzez pryzmat jego wyników produkcyjnych (tab. 5). W 2011 roku rolnicza produkcja towarowa w Polsce kształtowała się na poziomie 71,3 mld zł. Udział poszczególnych województw w tej strukturze był bardzo zróżnicowany i mieścił się w granicach od 18,4% w województwie wielkopolskim do 2,2% w podkarpackim. Względnie wysoki udział zaobserwowano również w województwie mazowieckim – 15,9%. Największym udziałem w produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego charakteryzowały się dwa województwa: mazowieckie (24,5%) oraz wielkopolskie (16%). Najsilniejszą pozycję w strukturze wartości produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego w 2011 roku zachowały sektory: mięsny i mleczarski [Mroczek 2012], a właśnie w województwach mazowieckim i wielkopolskim są zlokalizowane największe firmy spożywcze prowadzące działalność w tych obszarach [Sektor spożywczy w Polsce..., dostęp: 5.03.2013]. Najmniejszą wartość produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego, nieprzekraczającą 3 mld zł, odnotowuje się w województwach: lubuskim, świętokrzyskim, opolskim i podkarpackim. Przemysł spożywczy odgrywa szczególnie ważną rolę w województwach podlaskim i warmińsko-mazurskim, gdzie udział jego produkcji sprzedanej w produkcji sprzedanej przetwór-

Tabela 5. Wartość i struktura produkcji w polskim sektorze rolno-żywnościowym oraz znaczenie przemysłu spożywczego w przemyśle w przekroju regionalnym w 2011 roku
Table 5. Value, structure of production of the Polish agri-food sector and the importance of the food industry in the industry by region in 2011

Województwo Voivodeship	Rolnicza produkcja towarowa Agricultural market output		Produkcja sprzedana przemysłu spożywczego Sold production of food industry		Udział produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego w produkcji sprzedanej przetwórstwa przemysłowego Share of sold production of food industry in manufacturing (%)	Udział produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego w produkcji sprzedanej przemysłu ogółem Share of sold production of food industry in total industry (%)	Relacja produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego do rolniczej produkcji towarowej Relation of sold production of food industry to market agricultural output (%)
	mln zł	%	mln zł	%			
Dolnośląskie	3 278,1	4,6	4 669,6	2,7	6,6	4,9	142,4
Kujawsko--pomorskie	5 273,5	7,4	11 963,2	7,0	26,7	25,6	226,9
Lubelskie	5 558,5	7,8	7 132,4	4,2	37,0	27,3	128,3
Lubuskie	1 639,1	2,3	2 209,4	1,3	9,5	9,1	134,8
Łódzkie	5 629,8	7,9	12 669,0	7,4	28,4	21,2	225,0
Małopolskie	2 422,9	3,4	10 062,6	5,9	17,2	14,5	415,3
Mazowieckie	11 330,8	15,9	42 079,0	24,5	24,5	19,5	371,4
Opolskie	2 494,2	3,5	2 579,7	1,5	14,3	13,5	103,4
Podkarpackie	1 567,8	2,2	2 616,0	1,5	8,4	8,0	166,9
Podlaskie	4 275,8	6	9 030,2	5,3	55,1	51,1	211,2
Pomorskie	3 349,4	4,7	6 516,5	3,8	9,9	9,0	194,6
Śląskie	1 995,4	2,8	14 455,4	8,4	9,5	7,3	724,4
Świętokrzyskie	2 209,2	3,1	2 338,1	1,4	12,7	10,4	105,8
Warmińsko-mazurskie	4 062,0	5,7	9 705,1	5,7	40,3	38,2	238,9
Wielkopolskie	13 112,4	18,4	27 389,1	16,0	26,5	24,3	208,9
Zachodniopomorskie	3 064,3	4,3	6 052,2	3,5	22,1	21,0	197,5
Polska Poland	71 263,1	100	171 467,5	100	19,3	16,1	240,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.
Source: own calculation based on data from the Central Statistical Office.

stwa przemysłowego i całego przemysłu kształtuje się na poziomie około 40-50%. Oba te województwa charakteryzują się stosunkowo wysokim poziomem koncentracji pod-

miotów przetwórstwa rolno-żywnościowego, czego potwierdzeniem jest liczba firm z tego obszaru ujętych w ogólnopolskim rankingu 500 największych polskich przedsiębiorstw [Sektor spożywczy w Polsce Wschodniej, dostęp: 5.03.2013]. Ponadto przetwórstwo rolno-żywnościowe w tych regionach rozwija się przede wszystkim w oparciu o bogate tradycje rolnicze. Przemysł spożywczy jest najmniej znaczącym działem przemysłu w województwach dolnośląskim i podkarpackim oraz śląskim. W przypadku dwóch pierwszych województw są to obszary charakteryzujące się relatywnie słabą bazą surowcową, natomiast w przypadku województwa śląskiego jest to głównie skutkiem dużego znaczenia innych przemysłów. Podsumowując można stwierdzić, iż wartość produkcji sprzedanej całego przemysłu spożywczego w 2011 roku wynosiła 171,5 mld zł, co znacznie przewyższało wartość rolniczej produkcji towarowej. Relacje między sektorami w tym zakresie kształtowały się różnie w przekroju województw. W województwie śląskim produkcja sprzedana przemysłu spożywczego była ponad siedmiokrotnie większa aniżeli rolnicza produkcja towarowa. Wiąże się to z dużym poziomem industrializacji oraz gęstością zaludnienia tego regionu. Podobne, jednak nie tak znaczące, różnice można zaobserwować również w województwie mazowieckim, gdzie produkcja sprzedana przemysłu stanowiła 415% rolniczej produkcji towarowej. Relacje między działami sektora rolno-żywnościowego w województwie opolskim i świętokrzyskim są natomiast w wysokim stopniu wyrównane. W Polsce średnio produkcja sprzedana przemysłu spożywczego jest ponad dwukrotnie większa od rolniczej produkcji towarowej.

WNIOSKI

Analizy pozwalają na stwierdzenie, że sektor rolno-żywnościowy w Polsce cały czas pozostaje znaczącym subsystemem gospodarki narodowej, ponieważ:

1) udział produkcji globalnej sektora w gospodarce narodowej w 2011 roku wyniósł 9%, natomiast udział w tworzeniu wartości dodanej brutto – 5,6%;

2) w działach bezpośrednio i pośrednio wytwarzających żywność zatrudnienie znajduje niecałe 20% ogółu zatrudnionych;

3) w badanym okresie (po integracji Polski z UE) znaczenie rolnictwa właściwego zmniejsza się na rzecz wzrostu roli przemysłu spożywczego.

Analizy w ujęciu regionalnym prowadzą do wniosków, że:

1) sektor rolno-żywnościowy jest w Polsce zróżnicowany zarówno pod względem struktury wewnętrznej, jak i znaczenia w gospodarce poszczególnych regionów;

2) w zakresie struktury wewnętrznej sektora rolno-żywnościowego pod względem rozmiarów produkcji, w województwach śląskim, mazowieckim i warmińsko-mazurskim, dominuje przemysł spożywczy, natomiast we wschodnich regionach Polski – rolnictwo;

3) sektor rolno-żywnościowy szczególną rolę odgrywa na obszarach Polski Wschodniej zarówno w zakresie uzyskiwanych wyników produkcyjnych, jak i pod względem zagospodarowania zasobów pracy; o roli sektora w tych regionach decyduje w przeważającej części produkcja rolnicza.

LITERATURA

Czubak W., 2013. Rozwój rolnictwa w Polsce z wykorzystaniem wybranych mechanizmów Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej. Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań.

Czyżewski A., 1995. Rozwój rolnictwa i agrobiznesu w skali krajowej i lokalnej. ODR, Poznań.

Grzybowska B., 2013. Przestrzenna koncentracja potencjału innowacyjnego w przemyśle spożywczym. Rocz. Ekon. Roln. Rozw. Obsz. Wiej. 100, 2, 53-64.

Judzińska A., 2009. Przemiany strukturalne w polskim przemyśle spożywczym w latach 1998--2007. Rocz. Nauk. SERiA 11, 3, 154-159.

Krasowicz S., Kopiński J., 2006. Wpływ warunków przyrodniczych i organizacyjno-ekonomicznych na regionalne zróżnicowanie rolnictwa w Polsce. W: Regionalne zróżnicowanie produkcji rolniczej w Polsce. Raporty PIB 3, 81-99.

Mroczek R., 2012. Inwestycje, majątek przedsiębiorstw i produktywność przemysłu spożywczego i głównych branż. W: Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (2). Raport 30. Program Wieloletni 2011-2014. IERiGŻ, Warszawa.

Mroczek R., 2012. Wartość produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego oraz jej struktura. W: Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (2). Raport 30. Program Wieloletni 2011-2014. IERiGŻ, Warszawa.

Mrówczyńska-Kamińska A., 2008 a. Przemiany i znaczenie agrobiznesu w gospodarce narodowej Polski w latach 1995-2006. Rocz. Nauk. SERiA 10, 1, 287-292.

Mrówczyńska-Kamińska A., 2008 b. Znaczenie rolnictwa w gospodarce narodowej w Polsce, analiza makroekonomiczna i regionalna. Probl. Roln. Świat. 5 (20), 96.

Mrówczyńska-Kamińska A., 2013. Znaczenie agrobiznesu w gospodarce narodowej w krajach Unii Europejskiej. Gospod. Narod. 3 (259), 80/21, 79-100.

Pracujący w gospodarstwie narodowej w 2011 r. (2012). GUS, Warszawa.

Poczta W., 2008. Skala korzyści uzyskiwanych przez rolnictwo w wyniku wejścia Polski do UE (analiza uwzględniająca zróżnicowanie regionalne, główne kierunki produkcji rolnej i główne typy gospodarstw rolnych w pierwszym okresie akcesji – lata 2004-2006). W: Wpływ integracji z UE na polską gospodarkę żywnościową. Raport 90. Program Wieloletni 2005-2009. IERiGŻ, Warszawa.

Poczta W., 2010. Wspólna Polityka Rolna po 2013 roku – uzasadnienie, funkcje, kierunki rozwoju w kontekście interesu polskiego rolnictwa. Wieś Roln. 3, 38-55.

Rocznik Statytstyczny Przemysłu. 2012. GUS, Warszawa.

Rocznik Statytstyczny Rolnictwa. 2012. GUS, Warszawa.

Sektor spożywczy w Polsce. Profil sektorowy. Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych S.A. http://www.paiz.gov.pl [dostęp: 5.03.2014].

Sektor spożywczy w Polsce Wschodniej. Profil sektorowy. Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych S.A. http://www.paiz.gov.pl [dostęp: 5.03.2014].

Urban R., 2010. Przemysł spożywczy w procesie integrowania z Unią Europejską. W: Polski sektor żywnościowy w pierwszych latach członkostwa (Synteza). Program Wieloletni 2005--2009. Nr 177. IERiGŻ – PIB, Warszawa.

Wilkin J., 2001. Polskie rolnictwo wobec procesu globalizacji. Rocz. Nauk. SERiA 3, 1, 9-20.

Zalewski A., 1989. Problemy gospodarki żywnościowej w Polsce. PWN, Warszawa.

PLACE OF AGRI-FOOD SECTOR IN THE ECONOMY OF POLISH REGIONS

Summary. This article attempts to assess the importance of agri-food sector in the national economy in Poland at the national and regional level concerning its production potential (labour, capital and investments), as well as its production output (gross output, gross value added). The survey covered agriculture and food industry in Poland. The analysis was based on the data from the statistical publications of the Central Statistical Office of Poland. The results indicate the spatial differentiation of internal structure agri-food sector and its participation in the regional economy. It is concluded that this sector is one of the most important segments of the Polish economy.

Key words: agriculture, food industry, agri-food sector, regional differentiation, production potential, production output

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 2.06.2014

Do cytowania – For citation: Beba P., Poczta W., 2014. Miejsce sektora rolno-żywnościowego w gospodarce polskich regionów. J. Agribus. Rural Dev. 2(32), 5-16.